

Günter Grass

PSIE ROKY

EUROPA

Günter Grass

EUROPA

Preklad a vydanie z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia.

U. fond
na podporu
umenia

Preklad tejto knihy podporil
grantom Goethe-Institut.

The translation of this work was supported
by a grant from the Goethe-Institut.

edícia
PREMENA
zväzok 65

Günter Grass *Psie roky*

Copyright © Günter Grass: Hundejahre

Copyright © Steidl Verlag, Göttingen 1993 (1963)

© Günter und Ute Grass Stiftung, Lübeck

All rights reserved

Preklad © Katarína Széherová 2023

Preklad a prebásnenie veršov © Ladislav Šimon 2023

Redakčná úprava © Katarína Halčinová a Martin Plch 2023

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2021 visual communication

Sadzba Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2023

Ako šesťdesiaty piaty zväzok edície Premena

vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2023

Prvé slovenské vydanie

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-8237-019-8

PSIE ROKY

Prvá kniha
RANNÉ ZMENY

Walterovi Hennovi in memoriam

Prvá ranná zmena

Rozprávaj Ty. Nie, rozprávajte Vy! Alebo rozprávaj Ty. Má trebárs začať herec? Majú začať strašiaky na plašenie vtákov, jeden cez druhého? Alebo počkáme, kým sa v znamení Vodnára zoskupí osem planét? Prosím, začnite Vy! Však to vtedy Váš pes. Lenže skôr než môj pes, to už Váš pes a psov pes. Nieкто musí začať: Ty alebo On alebo Vy alebo Ja... Pred mnohými, mnohými západmi slnka, dlho predtým, než sme prišli na svet, tiekla každý deň Visla, ibaže nás nezr-kadlila, a stále ústila.

Toho, kto tu vedie pero, volajú teraz Brauxel a stojí na čele banského závodu, kde sa neťaží draslo, ruda ani uhlie, a predsa v nej pracuje stotridsaťštyri robotníkov a zamestnancov v ťažných chodbách a na medzипосchodiach, v stropných komorách a prekopoch, v mzdovej učtárni a baliarni: od jedného striedania zmien po druhé striedanie zmien.

Visla kedysi tiekla neregulovane a nebezpečne. Nuž povolali tisíc kopáčov a v roku tisícosemstodevät'desiatpäť ich poverili vyhlbením takzvaného prierazu severne od Einlage, medzi Schiewenhorstom a Nickelswalde, dedinami na Vislianskej kose. Prieraz dal Visle nové ústie, rovné ako šnúra, čím zmiernil nebezpečenstvo záplav.

Ten, kto tu vedie pero, píše Brauksel zväčša s *x* ako Castrop-Rauxel, ten zapadákov v Porúri, a sem-tam s *ks* ako ksicht. V rozmarnej nálade píše Brauxel svoje meno ako Weichsel, tak sa po nemecky volá a píše rieka Visla. Hravosť a pedantnosť si tu navzájom nič nediktujú ani si neodporujú.

Hrádze Visly sa tiahli od obzoru k obzoru a pod dohľadom komisára pre regulačné hrádze so sídlom v Marienwerderi sa mali stavať na odpor rozbúreným jarným privalom a záplavám na svätého Dominika. Beda, ak boli v hrádzi myši.

Ten, kto tu vedie pero, stojí na čele banského závodu a rôzne píše svoje meno, si na vypratanej doske písacieho stola zo sedemdesiatich troch cigareto-vých ohorkov, vyfajčeného výťažku posledných dvoch dní, poskladal tok Visly pred reguláciou a po nej: tabakové odrobinky a múčnatý popol znázorňujú rieku a jej tri ústia; ohorené zápalky sú hrádze a prehradzujú ju.

Pred mnohými, mnohými západmi slnka: prichádza pán komisár pre regulačné hrádze z Kulmského kraja, kde sa v päťdesiatom piatom roku pri Kokotzku, na úrovni mennonitského cintorína, pretrhla hrádza – týždne potom ešte na stromoch viseli rakvy –, ale on, pešky, koňmo alebo člnom, vo svojom zvrchníku a nikdy nie bez fľašky araku v širokej taške, on, Wilhelm Ehrenthal, ktorý

v antických, a predsa humorných veršoch napísal „rozjímavú priehradnú epišto-
lu“, ktorú tesne po vydaní s priateľským venovaním doručili všetkým vrchným
priehradným dozorcóm, dedinským starostom a mennonitským kazateľom, on,
vyššie spomínaný, aby ho už nikdy nebolo treba spomínať, kontroluje po prúde
aj proti prúdu spevnenie násypu, prútené a priečne hrádze, vyháňa z násypu
prasce, lebo podľa nariadenia poľnej polície, paragraf osem, z novembra tisíc-
osemstoštyridsaťsedem sa akémukol'vek zvieratstvu, či už pernatému alebo ko-
pytnatému, zakazuje pásť na hrádzi a rozrývať hrádzu.

Po ľavej ruke zapadalo slnko. Brauxel zlomí zápalku: druhé ústie Visly
vzniklo bez pomoci kopáčov druhého februára tisícosemstoštyridsať. Vtedy
rieka, keď sa nahromadili ľady, pretrhla pod Plehnendorfum Visliansku kosu,
odniesla dve dediny a umožnila založenie dvoch nových obcí, rybárskych osád
Východný Neufähr a Západný Neufähr. Aj keď jeden i druhý Neufähr boli ne-
zvyčajne bohaté na príhody, dedinské klebety a neslýchané udalosti, my máme
v prvom rade dočinenia s dedinami na východ a na západ od prvého, i keď
najmladšieho ústia: Schiewenhorst a Nickelswalde boli či sú posledné dediny
napravo a naľavo od prekopu Visly, kde premáva kompa; päťsto metrov po prú-
de rieky dnes totiž ešte otvorené more spája svoje vody, obsahujúce nula celá se-
dempercentný podiel soli, často s popolavosivým, zväčša ílovožltým výtokom
z Poľskej republiky, ktorá sa tiahne obďaleč.

Zaklínajúce slová: „Visla je široký veľtok, v spomienkach čoraz širší a šir-
ší, napriek mnohým piesčinám splavný...“ hovorí Brauchsel sám pre seba, na
doske písacieho stola, ktorá sa premenila na názornú deltu Visly, sunie pome-
dzi zápalkové hrádze zvyšok gumy s'aby kompu, a pretože ranná zmena už
sfárala, pretože deň sa hlasno začína vrabcami, postaví deväťročného Waltera
Materna – prízvuk na poslednej slabike – oproti zapadajúcemu slnku na korunu
nickelwaldskej hrádze; ten škrípe zubami.

Čo sa deje, keď deväťročný mlynársky synak stojí na hrádzi, hľadá na rie-
ku, vydaný napospas zapadajúcemu slnku, a proti vetru škrípe zubami? To má
po svojej babke, ktorá deväť rokov nehybne sedela v kresle a pohybovala len
očnými bul'vami.

Všeličo sa plaví okolo a Walter Matern to vidí. Od Montau po Käsemark sú
záplavy. Tu, tesne pred ústím, pomáha more. Vraj to boli myši v hrádzi. Vždy
keď sa hrádza pretrhne, vraj to boli myši v hrádzi. Katolíci z poľskej strany
v noci vypustili na hrádzu myši, tvrdia mennoniti. Iní vraj videli vrchného prie-
hradného dozorcú na jeho síkovi. Poist'ovacia spoločnosť však nechce uveriť

rečiam o hrabošoch ani o vrchnom priehradnom dozorcovi z Gütthlandu. Keď sa hrádza kvôli myšiam pretrhla, skočil sivko s vrchným priehradným dozorcom do stúpajúcej rieky, ako to indikuje povest', ale nebolo to nič platné: Visla si totiž vzala všetkých, čo boli späť s hrádzou. A Visla si vzala katolícke myši z poľskej strany. A vzala si drsných mennonitov s háčikmi a pútkami, ale bez vreciek, vzala si fajnovjších mennonitov s gombíkmi, s gombíkovými dierkami a s čertovskými vreckami, vzala si z Gütthlandu troch evanjelikov a učiteľa, sociálneho demokrata. Vzala si z Gütthlandu bučiaci statok a gütthlandské vyrezávané kolisky, vzala si celý Gütthland: gütthlandské posteľe a gütthlandské skrine, gütthlandské hodiny a gütthlandské kanáriky, vzala si gütthlandského kazateľa – ten bol drsný a mal háčiky a pútku –, vzala si aj kazateľovu dcéru a tá vraj bola pekná.

Toto všetko a ešte všeličo iné sa plavilo okolo. Čo ženie pred sebou rieka ako Visla? To, čo sa láme: drevo, sklo, ceruzky, spojenectvá medzi Brauxelom a Brauchselom, stoličky, kostičky aj západy slnka. To, na čo sa už dávno zabudlo, s'ťa plavec na bruchu a na chrbte a s pomocou Visly vchádza do pamäti: prišiel Vojtech Pražský. Vojtech prichádza pešky. A trafi ho sekera. A Svantopolk sa dá pokrstiť. Čo bude s Mestwinovými dcérami? Utečie jedna z nich bosky? Kto ju vezme so sebou? Obor Miligedo s oloveným kyjakom? Ohnivočervený Perunos? Bledý Pikollos, ktorý večne hľadá zdola nahor? Chlapec Potrimpos sa smeje a prežúva pšeničný klas. Vytínajú sa duby. Škrípajúce zuby – a dcérenka vojvodcu Kynstuta, ktorá išla do kláštora: Dvanásť rytieri bez hlavy a dvanásť mníšok bez hlavy tancujú potme v starom mlyne, mlynu sa lopatky vo vetre krúčia raz pomalšie, raz prudšie, na múku melie duše, však belší je sneh, čo padá na planine, kým mlyn sa stále krúti, raz pomalšie, a potom rýchlosť naberá, ona si s dvanástimi rytiermi z jedného taniera jedlo načiera, kým mlyn sa ustavične krúti, raz pomalšie, raz prudšie. Tu dvanásť rytierov berie do rúk husle, dvanástim mníškam vyhráva v tieni pivnice, púšťaním vetrov a hulákaním slávia Hromnice, kým mlyn sa stále krúti, raz pomalšie, raz prudšie. Ale keď mlyn zvnútra navonok vzbĺkol plameňom a koče sa zastavovali po bezhlavých rytierov a bezhlavé mníšky, keď oveľa neskôr – západy slnka – prešiel ohňom svätý Bruno a zbojník Bobrowski so svojím kumpánom Maternom, od ktorého sa všetko odvíja, zakladal požiare vo vopred označených domoch – západy slnka západy slnka – Napoleon predtým a potom: mesto umne obliehali, lebo viackrát a so striedavým úspechom skúšali Congrevove rakety: ale v meste a na opevneniach, na baštách Vlk, Medveď, Hnedý tátoš, na baštách Žriedlo, Dievčia nora a Králiček kašľali Francúzi pod Rappovým velením, pľuvali Poliaci so svojím

kniežaťom Radzivilom, chripel zbor jednorukého kapitána de Chambure. Ale piateho augusta prišli svätodominikánske záplavy, bez rebríka sa vyšplhali na bašty Hnedý tátoš, Králiček a Žriedlo a zapríčinili, že zvlhol pušný prach, že sa Congrevove rakety so sykotom potopili, že do ulíc a do kuchýň vplávalo množstvo rýb, najmä štúk: všetci sa krásne nasýtili, hoci sýpky pozdĺž Chmeľovej ulice dávno zhoreli na prach – západy slnka. Čo všetko rieke ako Visla sluší, čo riekou ako Visla sfarbuje: západy slnka, krv, íl a popol. Pritom by ju mal ofukovať vietor. Nie všetky rozkazy sa vykonávajú; rieky, ktoré sa chcú dostať do neba, ústia do Visly.

Druhá ranná zmena

Tu, na doske Brauxelovho písacieho stola a nad schiewenhorstskou hrádzou sa kotúľa slnko, každý deň. A na nickelswaldskej hrádzi stojí Walter Matern a škrípe zubami; pretože zapadá. Do prázdna vymetené hrádze sa zužujú. Iba lopatky veterných mlynov, tupé kostolné veže a topole – tie dal vysadiť Napoleon pre svoje delostrelectvo – sú prilepené na korunách hrádzí. On sám stojí. Prípadne pes. Lenže toho niet a raz je tu a raz tam. Za ním, už v chládku a pod úrovňou hladiny rieky, leží Werder a vonia maslom, tvarohom, syrárňou, vonia ozdravne a na grkanie mliekom. Deväťročný Walter Matern stojí rozkročený, s modročervenými marcovými kolenami, a rozťahuje všetkých desať prstov, prižmuruje oči, na vystrihanej hlave napína všetky jazvy, tie získavajú profil, svedčia o pádoch, bitkách a škrabancoch po ostnatom drôte, škrípe zubami zľava doprava – to má po svojej babke – a hľadá kameň.

Na hrádzi niet jediného kameňa. On však hľadá. Nachádza suché palice. Lenže suchú palicu nemožno proti vetru. On však chce musí chce hádzať. Mohol by zapísať na Sentu, raz je tu a raz tam, ale nezapísa, len škrípe – to berie vetru silu – a chce hádzať. Mohol by výkrikmi há! a há! z úpätia hrádze pritiahnúť k sebe Amselov pohľad, ale ústa má plné škrípania, a nie plné výkrikov há! a há! – no aj tak chce musí chce, ale ani vo vreckách nemá jediný kameň; inak stále má v jednom či druhom vrecku jeden či dva kamene. Kamene tu volajú šutre. Evanjelici hovoria: šutre, tých pár katolíkov hovorí: šutre. Drsní mennoniti: šutre. Tí fajnoví: šutre. Aj Amsel, ktorý rád robí výnimky, hovorí šuter, keď má na mysli kameň; a Senta prinesie kameň, keď jej niekto povie: prines šuter. Kriwe hovorí šuter, Kornelius Kabrun, Beister, Folchert, August Sponagel a majorka von

Ankum, všetci tak hovoria; a kazateľ Daniel Kliewer z Pasawarku hovorí svojim drsným a fajnovým ovečkám: „Vtom malý Dávid zbral šuter a obrovi, tedy Goliášovi...“ Šuter je totiž praktický kameň do ruky, veľký ako holubie vajce.

Ale Walter Matern nenachádza ani vo vreckách. Vpravo samé omrvinky a snečnicové jadierka, vľavo medzi motúzmi a šuštivými telesnými pozostatkami kobyliiek – pokiaľ to hore škripe, pokiaľ je slnko preč, pokiaľ tečie Visla, čosi naplavuje z Gütthlandu, čosi z Montau, Amsel je prikrčený a večné oblaky, pokiaľ Senta proti vetru, čajky po vetre, hrádze pekne až k obzoru, pokiaľ je slnko preč preč preč – on nájde svoj vreckový nožík. Západy slnka vo východných oblastiach trvajú dlhšie než v západných: to vie každé decko. Visla prúdi od jedného neba k tomu náprotivnému. Zo schiewenhorstského prístaviska sa odrazí parná kompa a chce šikmo a hryzavo proti prúdu dopraviť do Nickelswalde dva nákladné vozne úzkokoľajky, na koľaj do Stutthofu. Práve teraz kožený uzlík zvaný Kriwe odvracia od vetra tvár sťa z hovädzej kože a očami bez mihalníc ohmatáva náprotivnú korunu hrádze: tam sa vlnia lopatky mlyna a topole sa dajú spočítať. V pohľade má čosi strnulé, čo neuhýba, ale ruku má vo vrecku. Pohľad mu sklzne po násype: je tam čosi podivne bucláté, skláňa sa, asi chce niečo zobrať Visle. Je to Amsel, ten si potrpí na handry – načo handry? –, to vie každé decko.

Koža Kriwe však nevie, čo Walter Matern, ktorý vo vrecku hľadal šuter, vo vrecku našiel. Zatiaľ čo Kriwe odvracia tvár od vetra, vreckový nožík v ruke Waltera Materna sa zohrieva. Ten mu daroval Amsel. Má tri čepele, vývrtku, pilník a bodec. Amsel je bucláto červenkastý a na smiech, keď plače. Amsel na úpätí hrádze loví v bahne, od Montau po Käsemark sú totiž záplavy, a hoci hladina piad' po piadi klesá, Visla siaha až po vrch hrádze a prináša veci, ktoré predtým boli v Palschau.

Je preč. Je tamto za hrádzou a zanechalo po sebe červeň, ktorá pribúda. Vtom Walter Matern – čo môže vedieť len Brauxel – päšťou zovrie nožík vo vrecku. Amsel je trochu mladší ako Walter Matern. Senta, vzdialená a loviaca myši, je asi taká čierna, aké červené je nebo nad korunou schiewenhorstskej hrádze. V naplavenom dreve uviazne vodou unášaná mačka. Čajky sa pri lietaní množia: roztrhaný hodvábnny papier sa krčí, vyhladzuje, narovnáva; a oči sťa sklené špendlíkové hlavičky vidia všetko, čo sa tu plaví, čo tu viazne, čo sa tu ženie, čo tu stojí či prosto je, tak ako Amselových dvetisíc pieh; aj to, že má na hlave prilbu, takú, aké sa nosili pri Verdune. A prilba sa zošuchne, treba ju posunúť späť na záhlavie, znova sa zošuchne, pokiaľ Amsel vyťahuje z bahna

plotové latky a fazuľové tyčky, aj handry ťažké ako olovo: vtom sa mačka uvoľní, krúži preč, dostane sa čajkám. Myši v hrádzi sa zas dali do pohybu. A kompa sa stále blíži. Priplaví sa zdochnutý žltý pes a krúti sa. Senta stojí proti vetru. Kompa šikmo a hryzavo priväza dva nákladné vozne. Priplaví sa teľa, už nežíje. Teraz sa potkne vietor, ale neotočí sa. Čajky zastanú vo vzduchu, otáľajú. A Walter Matern – pokým sú kompa, vietor a teľa a slnko za hrádzou a myši v hrádzi a čajky na jednom mieste – vytiahne z vrecka päst' s vreckovým nožíkom, a pokým Visla tečie, napriahne päst' pred pulóver a proti pribúdajúcej červeni sa mu všetky hánky sfarbia do kriedovobiela.

Tretia ranná zmena

Všetky deti medzi Hildesheimom a Sarstedtom vedia, čo sa ťaží v Braukselovom banskom závode, ležiacom medzi Hildesheimom a Sarstedtom.

Všetky deti vedia, prečo stodvadsiaty ôsmy peší pluk musel v Bohnsacku nechať prilbu, ktorú má Amsel na hlave, aj spolu s inými ocel'ovými prilbami a kopou kepru a niekoľkými poľnými kuchyňami, keď v dvadsiatom roku odchádzal preč železnicou.

Mačka je tu zas. Všetky deti vedia: nie je to tá istá mačka, nevedia to len myši a nevedia to čajky. Mačka je mokrá mokrá mokrá. Teraz sa okolo čosi plaví, nie je to pes a nie je to ovca, je to skriňa. Skriňa sa nezrazí s kompou. A keď Amsel vytiahne z bahna fazuľovú tyčku a päst' Waltera Materna sa roztrasie okolo vreckového nožíka, mačka získa slobodu: plaví sa k otvorenému moru, ktoré siaha až do neba. Čajky sa zmenšujú, myši v hrádzi sa pohybujú, Visla tečie, päst' okolo nožíka sa trasie, vietor sa menuje severák, hrádze sa zužujú, otvorené more sa vzpiera rieke všetkým, čo má, ešte vždy a stále zapadá slnko, ešte vždy a stále kompa vezie seba a dva nákladné vozne: kompa sa neprevráti, hrádze sa neroztrhnú, myši sa neboja, slnko sa nechce vrátiť, Visla sa nechce vrátiť, kompa sa nechce vrátiť, mačka nechce, čajky nechcú, oblaky nechcú, peší pluk nechce, Senta sa nechce vrátiť k vlkom, ale dobrádobrádobrá... Ani Walter Matern nechce nožík, ktorý mu hrubý krátky zamastený daroval Amsel, vrátiť do vrecka; ba čo viac, pästi okolo nožíka sa podarí sfarbiť o odtieň kriedovobelšie. A hore zľava doprava škrípu zuby. Kým všetko tečie vychádza zapadá plaví sa krúži pribúda a ubúda, uvoľňuje sa päst' nad vreckovým nožíkom, až všetka zadržaná krv vrazí do už len zľahka zovretej dlane: Walter Matern napriahne za seba päst' zvierajúcu

rozhorúčený predmet, stojí už len na jednej nohe jednom chodidle jednom brušku palca, na piatich prstoch v šnurovacej topánke, bez pančuchy v topánke nadvihne svoju váhu, celú váhu nechá vklíznúť do ruky za sebou, nenamieri, ledva škripe; a v tomto tečúcom plaviacom zapadajúcom stratenom okamihu – pretože ani Brauchsel ho nemôže zachrániť, lebo zabudol, niečo zabudol –, nuž teraz, keď Amsel na úpäti hrádze pozerá z blata, pritom si chrptom ľavej ruky a kúskom svojich dvoch tisícok pieh posúva oceľovú prilbu do tyla, k inému kúsku svojich dvoch tisícok pieh, je ruka Waltera Materna ďaleko vpredu, prázdna, ľahká už len s otlčkami vreckového nožíka, ktorý mal tri čepele, vývrtku, pilník a bodec; na plášti ktorého skôrnatel morský piesok, zvyšok lekváru, borovicové ihličie, rozdrvená kôra a kvapôčka krtkovej krvi; ktorého výmennou hodnotou by bol nový zvonček na bicykel; ktorý nikto neukradol, ktorý Amsel kúpil za vlastnoručne zarobené peniaze v maminom obchode a potom daroval svojmu kamarátovi Walterovi Maternovi; ktorým minulé leto napichol motýľa na vráta Folchertovej šopy, ktorým pod prístavacím mostíkom Kriwego kompy trafil za jediný deň štyri potkany, v dunách bezmála jedného králik a pred dvoma týždňami jedného krtka ešte skôr, ako ho ulovila Senta. Vnútná plocha ruky naďalej vykazuje otlčky toho istého nožíka, ktorým si Walter Matern a Eduard Amsel porezali nadlaktie, keď mali osem rokov a zatúžili po pokrvnom bratstve, lebo im o ňom rozprával Kornelius Kabrun, ktorý bol v Nemeckej juhozápadnej Afrike a všeličo vedel o Hotentotoch.

Štvrtá ranná zmena

Medzitým – pokým Brauxel odkrýva minulosť vreckového nožíka a ten istý nožík ako vrhnutý predmet sa riadi silou vrhu, silou vetra dujúceho proti nemu a silou vlastnej tiaže, zostáva dost' času odrátať jeden pracovný deň od jednej rannej zmeny po druhú rannú zmenu a vysloviť medzitým –, teda medzitým si Amsel chrptom ruky posunul prilbu do tyla. Pohľadom preskočil násyp, tým istým pohľadom zachytil vrhača, vyslal pohľad za vrhaným predmetom; a vreckový nožík, tvrdí Brauxel, medzitým dospeje do konečného bodu, ktorý je daný každému nahor smerujúcemu predmetu, dospeje, pokým Visla tečie, mačka sa plaví, čajka škrieka, kompa prichádza, pokým je sučka Senta čierna a slnko neprestáva zapadať.

Medzitým – keď vrhaný predmet dospeje práve do toho bodu, za ktorým sa začína zostup, na okamih zaváha, predstiera nehybnosť –, pokým vreckový

nožík hore zotrúva v nehybnosti, Amsel odtrhne pohľad od toho bodu predmetu a znova – nožík už rýchlo, trhavo, lebo je mocnejšie vystavený protivetru, padá v ústrety rieke – má na muške kamaráta Waltera Materna, ktorý sa ešte pohojdáva v šnurovacích topánkach na brušku palca a na špičke bez pančúch, pravú ruku drží vysoko a ďaleko od seba, kým jeho ľavé rameno vesluje vo vzduchu a snaží sa mu zachovať rovnováhu.

Medzitým – pokým sa Walter Matern jednonoho pohojdáva a usiluje sa zachovať rovnováhu, pokým Visla a mačka, myši a kompa, pes a slnko, pokým nožík padá v ústrety rieke, v Brauchselovom banskom závode sfárala ranná zmena, vyfárala nočná zmena a na bicykloch odišla preč, strážnik uzamkol prezlikať, vrabce vo všetkých odkvapových žľaboch začali deň... Vtedy sa Amselovi podarilo krátkym pohľadom a vzápätí nasledujúcim výkrikom vyvieť Waltera Materna z práve nadobudnutej rovnováhy. Chlapec síce na korune nickelwaldskej hrádze nespadol, ale predsa len sa začal tak divoko tackať a potkýnať, že stratil z očí vreckový nožík, prv než sa dotkol tečúcej Visly a stal sa neviditeľným.

„Há, Škripec!“ zvolá Amsel. „Ždycky si tak škripal zubáma a hádzal jak včul?“

Walter Matern, ktorému patrí oslovenie Škripec, opäť stojí rozkročený s napnutými kolenami a šúcha si dľaň pravej ruky, ktorá ešte vykazuje dohasínajúci profil vreckového nožíka v negatívne.

„Šak si videl, že som hodil, čo sa opytuješ.“

„Ale nehodil si šuter.“

„Šak tu žádný šuter není.“

„Čo teda hádžeš, keď nemáš šuter?“

„Kebych mal šuter, hádzal bych šuter.“

„Keby si poslal Sentu, šuter by donésla.“

„To by každý mohol vyprávať, mal si poslať Sentu, keď je po šeckom. Skús poslať kocúra, keď lapá myši.“

„Čo si teda hádzal, keď si nemal šuter?“

„Čo sa furt opytuješ, něco som hodil, šak si videl.“

„Hodil si mój nóż.“

„Tvój nóż? Šak si mi ho dal. A kebych mal šuter, nehádzal bych nóż, hádzal bych šuter.“

„Keby si jediným slovkom povedal, že nemůžeš najít šuter, jeden by som ti vyhodil, tu ich je chodakolko.“

„Nechaj si svoje kecy a rady, už je v riti.“
„Možno dostanem k Nanebovstúpeni nový nôž.“
„Ja už žiadny nový nôž nechcem.“
„Šak keď ti ho dám, vezmeš si.“
„Stavme sa, že ne.“
„Stavme sa, že vezmeš.“
„Stavíme sa?“
„Stavme sa!“

Potom stiskom ruky uzavrujú stávkú: husári proti lupe tak, že Amsel natiahne ruku s množstvom pieh nahor na hrádzu, Walter Matern natiahne ruku s otláčkami vreckového nožička nadol z hrádze a stiskom ruky vytiahne Amsela na korunu hrádze.

Amsel zostáva priateľský: „Si presne jak tvoja babka ve mlyne. Aj ona furt škripoce tými ostatnými zubiskami, čo ešte má. Len hádzat nehádzže. Zato tlče s varechu.“

Amsel je na hrádzi o čosi menší než Walter Matern. Kým rozpráva, jeho palec ukazuje cez plece tam, kde za hrádzou pri ceste leží obec Nickelswalde a maternovský veterný mlyn na kozlíku. Amsel vytiahne na násyp objemný zväzok strešných lát, fazuľových tyčiek a vyžmýkaných handier. Chrbát jeho ruky musí podchvíľou dvíhať predný okraj prilby. Kompa zakotvila pri nickelwaldskom prístavnom mostíku. Počúť oba nákladné vozne. Senta sa zväčšuje, zmenšuje, zväčšuje, čierna sa blíži. Okolo sa opäť plaví zdochnuté drobné zvieratstvo. Visla rozložito tečie. Walter Matern si omotá pravú ruku dolným vystrapkaným okrajom pulóvra. Medzi jedným a druhým stojí Senta na štyroch nohách. Vľavo jej visí a pulzuje jazyk. Namieri pohľad na Waltera Materna, lebo ten zubami. To má po svojej babke, ktorá deväť rokov nehybne v kresle a len očnými bulvami.

Teraz odchádzajú: nerovnako veľkí po korune hrádze smerom k prístavnému mostíku kompy. Čierna sučka. Pol kroka vpredu: Amsel. Za ním: Walter Matern. Vlečie Amselove handry. Za uzlíkom harabúrd sa pomaly narovnáva tráva, pokým sa trojica na hrádzi zmenšuje.

Piata ranná zmena

Brauksel sa teda, tak ako bolo dohodnuté, sklonil nad papier, a pokým sa ostatní kronikári rovnako a v stanovenom termíne sklonili nad minulosťou a začali

zapisovať, on nechal Vislu plynúť. Ešte ho baví presne si spomínať: pred mnohými, mnohými rokmi, keď sa dieťa narodilo, ale ešte nemohlo škriptať zubami, lebo sa narodilo bezzubé ako všetky deti, babka Maternová nehybne sedela v mezanínovej izbe v kresle, už deväť rokov nevedela nič, len pohybovať očnými bulvami, brblat' a slintať.

Mezanínová izba visela nad kuchyňou, mala okno do pitvora, cez ktoré sa dala pozorovať práca slúžok, vzadu mala okno s výhľadom na maternovský veterný mlyn, ktorý ťahadlom spočíval na kozlíku, bol to teda pôvodný nemecký veterný mlyn; a takým bol už sto rokov. Maternovci si ho dali postaviť v roku tisícosemstopätnásť, krátko po dobytí mesta a pevnosti Gdansk víťaznými ruskými a pruskými zbraňami; August Matern, starý otec našej babky nehybne sediacej v kresle, totiž počas zdĺhavého a neradostne vedeného obliehania dokázal viesť dvojité obchod: na jednej strane začal na jar za dobré konvenčné toliare vyrábať výsuvné rebríky; na druhej strane vedel za francúzske toliare s vencom a za ešte lepšiu brabantickú menu oznamovať v pašovaných lístkoch generálovi grófovi d'Heudeletovi, aké je čudné, že Rusi na jar, keď sa ešte nezberajú jablká, dávajú vyrábať veľké množstvá rebríkov.

Keď guvernér gróf Rapp konečne podpísal kapituláciu pevnosti, August Matern v odľahlom Nickelswalde počítal dánske tvrdé dukáty a dvojtretinkové mince, rýchlo stúpajúce ruble, hamburské marky, francúzske a konvenčné toliare, mešec holandských guldenov aj čerstvo získané gdanské papierové peniaze, vtedy nadobudol pocit, že je slušne zaopatrený, a oddal sa potešeniu z ďalšej výstavby: starý mlyn, kde na úteku po porážke Pruska údajne prenocovala kráľovná Lujza, ten historický mlyn, ktorého lopatky utrpeli najprv pri dánskom útoku od mora, potom pri nočnej bitke s dobrovoľníckym zborom kapitána de Chambure, ktorý zaútočil v rojnici, teda ten starý mlyn dal strhnúť až po kozlík, lebo bol z dobrého dreva, a na starom kozlíku postavil nový mlyn, ktorý ťahadlom spočíval na kozlíku ešte aj vtedy, keď si babka Maternová musela nehybne a strnulo sadnúť do kresla. Na tomto mieste by chcel Brauxel priznať, pokiaľ nebude neskoro, že August Matern z prostriedkov, ktoré nadobudol sčasti práce a sčasti ľahko, nielenže postavil nový veterný mlyn, ale kaplnke v Steegene, kde boli katolíci, venoval madonu, na ktorej síce nechýbalo lístkové zlato, zato však nerozbehla významné púte ani nekonala zázraky.

Katolíctvo maternovskej rodiny, ako sa sluší na mlynársku rodinu, záviselo od vetra, a keďže vo Werderi stále povieval nejaký použiteľný vetrik, maternovský mlyn bežal po celý rok a zdržiaval mlynára od nadmerného chodenia do

kostola, čo zlostilo mennonitov. Iba krstiny a pohreby, svadby a veľké sviatky vyhnali časť rodiny do Steegenu; a raz do roka, pri príležitosti steegenskej poľnej procesie na Božie telo, sa mlynu, kozlíku so všetkými zápustnými kolíkmi, nosníku aj múčnici, strednému dubovému stĺpu aj ťahadlu, ale najmä lopatkám mlyna dostalo požehnanie a svätenej vody; bol to prepych, ktorý by si Maternovci v drsných mennonitských dedinách ako Junkeracker a Pasewark nikdy nemohli dovoliť. No mennoniti v obci Nickelswalde, ktorí na úrodnej ostrovnej pôde pestovali pšenicu a boli odkázaní na katolícky mlyn, sa javili ako fajnejší mennoniti, mali teda gombíky, gombíkové dierky a ozajstné vrecká, do ktorých sa dalo kadečo strčiť. Jedine rybár a maloroľník Simon Beister bol pravý háčikový a pútkový mennonita, drsný a bez vreciek; preto nad jeho kôľňou s člnom visel maľovaný drevený štít a na ňom ozdobný nápis:

Kto sa s háčikmi a pútkami namáha,
tomu pánbožko pomáha,
kto iba gombíky má a vrecká si vetrá,
na toho čaká zatratenie pekla.

No Simon Beister bol v Nickelswalde jediný, kto si nedával mlieť pšenicu v katolíckom, ale v pasewarskom mlyne. Napriek tomu to nemusel byť on, kto v trinástom roku, krátko pred vypuknutím veľkej vojny, naviedol spustnutého dojiča z Freienhubenu, aby v maternovskom veternom mlyne pomocou všakovakého práchna založil požiar. Pod kozlíkom a pod ťahadlom už pripekalo, keď Perkun, mladý vlčiak mlynárskeho paholka Pawla, ktorého všetci volali Pavlík, čierne a s natiiahnutým chvostom obiehal v čoraz tesnejších kruhoch vršok, kozlík a mlyn a suchým brechotom vyhánal z domu mlynárskeho paholka a mlynára.

Pawel či Pavlík si zviera priviedol z Litvy a na požiadanie ukazoval akýsi rodokmeň, z ktorého mohol každý vyrozumieť, že Perkunova babka z otcovej strany bola litovská, ruská či poľská vlčica.

A Perkun splodil Sentu; a Senta vrhla Harrasa; a Harras splodil Princa; a Princ tvoril dejiny... No zatiaľ babka Maternová stále sedí nehybne v kresle a vie pohybovať len očnými buľvami. Nečinne sa musí prizerať, čo stvára nevesta v dome, čo stvára syn v mlyne, čo stvára dcéra Lorka s mlynárskym paholkom. Ale mlynárskeho paholka vezme vojna a Lorka sa pomátie na duchu: od tej chvíle blúdi po dome, po zeleninovej záhrade, po mlyne, po hrádzach, po žihľave za Folchertovou kôľňou, pred dunami a za dunami, bosky na pobreží